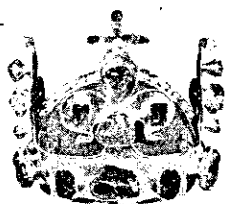

VELKÉ
DĚJINY
ZEMÍ
KORUNY
ČESKÉ
TEMATICKÁ ŘADA
STÁT

Karolina Adamová
Antonín Lojek
Karel Schelle (ed.)
Jaromír Tauchen

PASEKA
PRAHA
LITOMYŠL
2015

 ČERMÁK a spol.
advokátní a patentová kancelář
law and patent office

*Knih vychází s laskavou podporou firmy
Čermák a spol., advokátní a patentová kancelář.*

*Nakladatelství rovněž děkuje za laskavou
podporu panu Janu Šafránkovi s rodinou.*

Lektorovali:

prof. JUDr. Ignác Antonín Hrdina, DrSc., O.Praem

prof. PhDr. Zdeněk Veselý, CSc.

doc. PhDr. et JUDr. Jan Šternberk, Ph.D.

*Vazba: Cyril a Metoděj (klečící postavy) na fresce v podzemní bazilice
sv. Klimenta v Římě.*

Frontispis: Dekret kutnohorský ve vyhotovení pro Jana Husa z 18. září 1414.

*Přední předsádka: Protestní list 452 českých šlechticů proti Husovu upálení
ze září roku 1415.*

Zadní předsádka: Česká konfederace, ústava českého státu z roku 1619.

**KNIHOVNA JANA PALACHA
FILOZOFICKÁ FAKULTA UK V PRAZE**

Inv. č.: CS 01293/2016 514.-

Copyright © Nakladatelství Paseka s. r. o., 2015

Text © Karolina Adamová, Antonín Lojek, Karel Schelle,

Jaromír Tauchen, 2015

Layout © Pavel Štefan, 2015

ISBN 978-80-7432-652-3

ISBN 978-80-7432-000-2 (soubor)

OBSAH

Prolog (Karolina Adamová)	
Teorie o vzniku státu	11
Hlava první (Karolina Adamová, Antonín Lojek)	
STÁT DO ROKU 1848	
I. Doba mezi legendami a historií	15
I/1 První zprávy o Slovanéch	15
I/2 Sámova říše	17
I/3 Počátky feudální společnosti	21
II. Zrození Koruny české	23
II/1 Velkomoravská říše	23
<i>Počátky christianizace</i>	27
<i>Cyrlometodějská mise</i>	30
II/2 Ke kořenům české státnosti	32
II/3 Budování moci Přemyslovců	34
II/4 Koruna česká	40
<i>Údělý a správa v zemích Koruny české</i>	43
<i>Přenesení království</i>	45
<i>Možný odraz lenní teorie římských vládařů v umění</i>	47
II/5 Panovník v době předhusitské	48
<i>Symbolika korunovace českých králů</i>	57
<i>Volební kapitulace, inaugurační diplomy a panovnické reversy</i>	58
<i>Jednota trůnu a oltáře</i>	60
<i>Úřad arcibiskupa</i>	61
<i>Sídlo českých panovníků a státní znak</i>	62
II/6 Diplomacie doby předhusitské	63
II/7 Organizace správy ve středověku	67
<i>Zemská správa</i>	67
<i>Lenní správa</i>	70

Hradská správa	73	Generální sněm	169
Krajská správa	74	Společné vojenské velení	170
Vznik městské správy	75	Sbor defenzorů	170
Vrchmostenská správa	77	Apelační soud	172
Církevní správa	78	Právo na odpor a omezení práv panovníka ve prospěch stavů	173
II/8 Sněmovnictví	81	IV/11 Mírový projekt Jiřího z Poděbrad	175
III. Království kalicha a kříže	83	IV/12 Idea smíšené vlády a stavovský dualismus	178
III/1 Kořeny husitského hnutí	83	V. Vzestup a pád absolutistické moci	179
III/2 Od krále k bezkráloví	84	V/1 Obnovené zřízení zemské	179
III/3 Husitské sněmovnictví	89	V/2 Absolutistický panovník	180
III/4 Podíl šlechty na husitské revoluci	92	Nástupnictví králů na český trůn	181
III/5 Města, městské svazy a obce	95	Readmise českého kurfiřtského hlasu	183
Pražská města a pražský městský svaz	98	Zirata Lužic a Slezska	184
Tábor a tábořský městský svaz	105	V/3 Tajná rada, vojenská dvorská rada a dvorská komora	186
Orebsko-sírotčí městský svaz	110	V/4 Sněmovnictví za absolutismu	187
Žatecko-lounský městský svaz	110	V/5 Organizace správy za absolutismu	191
III/6 České reformní hnutí a mistr Jan Hus	111	Zemská správa	191
III/7 Husitské pojetí státu a spravedlnosti	121	Česká dvorská kancelář	192
IV. Království na vahách	122	Krajské zřízení	193
IV/1 Stavovský stát	122	Městská správa	196
IV/2 Panovník za stavovského státu	123	V/6 Mezinárodní vztahy a diplomacie	198
IV/3 Šlechta	125	V/7 Komenský a jeho představy o sjednocení Evropy	201
Politické postavení šlechty	125	V/8 Zánik Svaté říše římské národa německého	203
Ekonomické postavení šlechty	128	a jeho dopad na české země	203
IV/4 Města	130	V/9 Osvícenské představy o státu	203
IV/5 Sněmovnictví	132	Hlava druhá (Karel Schelle, Jaromír Tauchen)	
Sněm generální	132	STÁT OD ROKU 1848	
Sněmy zemské	133	I. Habsburská monarchie (1848–1918)	206
Sněmy krajské	135	I/1 Konstituce místo poddanství	206
IV/6 Organizace správy za stavovského státu	136	I/2 Návrat k absolutismu	233
Zemská správa	136	I/3 Konečně platná ústava	260
Krajská správa	139	I/4 Monarchie stabilní i nestabilní	276
Městská správa	142	Rakousko-uherské vyrovnání	276
Vrchmostenská správa	144	Prosincová ústava	287
IV/7 Česká reformace a její ohlasy	147	Rakousko-uherské vyrovnání a český státoprávní program	293
IV/8 Od Kutnohorského náboženského míru k České konfederaci	151	Volební právo	299
IV/9 Stavovské povstání 1618–1620	156	Rakouská veřejná správa	312
Pražská defenestrace	156	I/5 Už nechceme být součástí monarchie	314
Sbor direktorů	158	II. Československá republika (1918–1938)	344
Od šlechtické republiky k monarchistickému zřízení	159	II/1 První období samostatného státu	344
„Magna charta“ stavovského evangelického hnutí	161	Vyhlášení prvního zákona státu	344
IV/10 Úloha vrcholných orgánů a jejich postavení		Vytvoření soustavy nejvyšších státních orgánů	348
podle České konfederace	163	Vznik ČSR a recepce rakouské a uherské správy	353
Panovník	164	Vznik Slovenské národní rady a vyhlášení Martinské deklarace	354
Česká kancelář	166		

<i>Národní výbory a národní rady</i>	355	VII/3 Období 1968–1989	538
<i>Pokus německých nacionalistů o odtržení pohraničních oblastí</i>	356	VII/4 Socialistické „volby“	551
<i>Slovensko součástí československého státu</i>	357	VII/5 Bude nová ústava?	556
<i>Vývoj politické správy a územní samosprávy</i>		VIII. Opět demokracie (1989–1992)	558
<i>v prvních měsících existence Československa</i>	359	<i>Poznámky</i>	569
<i>Mezinárodní uznání Československa a garance hranic</i>	360	<i>Seznam literatury</i>	603
II/2 Ústavní listina Československé republiky	362	<i>Obrazový materiál</i>	636
II/3 Národní shromáždění	375	<i>Jmenný rejstřík</i>	639
II/4 Prezident	381	<i>Summary</i>	651
II/5 Vláda	386		
II/6 Postavení Slovenska	388		
II/7 Postavení Podkarpatské Rusi	393		
II/8 Právní zakotvení ochrany menšin	400		
II/9 Jazykové právo	404		
II/10 Volební právo	406		
II/11 Ústavní soud	412		
II/12 Veřejná správa	413		
III. Ponižená republika (1938–1939)	425		
III/1 Mnichovský diktát	425		
III/2 Vznik autonomních vlád na Slovensku a Podkarpatské Rusi	433		
III/3 Likvidace parlamentarismu	442		
III/4 Likvidace republiky	443		
IV. Češi pod „ochranou“ Velkoněmecké říše (1939–1945)	445		
IV/1 Protektorát Čechy a Morava	445		
IV/2 Protektorátní autonomní správa	458		
IV/3 Německá okupační správa	465		
V. A opět bojujeme za samostatnost (1939–1945)	473		
V/1 Formování zahraničního odboje	473		
V/2 Československé prozatímní státní zřízení v Londýně	480		
V/3 Dekretální pravomoc prezidenta republiky	485		
V/4 Příprava poválečného uspořádání	486		
VI. Quo vadis Československo? (1945–1948)	493		
VI/1 Košický vládní program	493		
VI/2 Prozatímní národní shromáždění	495		
VI/3 Ústavodárné národní shromáždění	497		
VI/4 Příprava nové ústavy	499		
VI/5 Postavení Slovenska v poválečném Československu	506		
<i>Slovenská národní rada</i>	506		
<i>Košický vládní program a postavení Slovenska</i>	510		
<i>První, druhá a třetí pražská dohoda</i>	511		
VI/6 Státní správa	514		
VII. Československo v rukou komunistů (1948–1989)	516		
VII/1 Období 1948–1960	516		
VII/2 Období 1960–1968	531		

PROLOG

TEORIE O VZNIKU STÁTU

*Deset hodin orloj na radnici bije
z přítomnosti je už vráska historie
není absolutna v této panice
všechno splývá nevíš kde jsou hranice
vyvolávám stěží matné snímky dění
pranic netrvá a všechno je i není...*

Vítězslav Nezval: Signál času (1927)

Ve starších dobách hraje v úvahách o státu závažnou úlohu „kolo osudu“. Znázorňuje často i diferenciaci společnosti na jednotlivé vrstvy, přičemž každá má ve společenském pořádku své místo. To ovšem není navždy dané. Kdo je ve společnosti či v hierarchii státu nahoře, může být za krátký čas zcela dole. Štěstěna bývá velmi skoupá a vrtkavá. Není to příznačné i pro dobu současnou?

Jakýmsi prologem k dějinám státu by měl být přehled názorů na jeho vznik, význam a funkce. Shrňme zde stručně alespoň nejznámější z nich, přičemž základním rozlišovacím kritériem, existujícím již od starověku, je členění na teorie idealistické a materialistické, podle toho, zda je za prazdroj státu pokládána idea či materiální jednotka.¹⁾

Mezi nejstarší úvahy o vzniku státu náleží různé *teologické teorie*, jejichž základem je idea, že zdrojem státu je Bůh. Variantou je pak *teorie teokratická*, podle které je základem moci panovníka boží vůle. Další je *teorie patriarchální*, jejíž kořeny sahají rovněž do starověku. Podle ní vznikl stát z rodiny a moc monarchy odpovídá moci otce rodiny-patriarchy.

Jinou teorií je *patrimoniální teorie*, podle které se státní moc vytvořila z vlastnického práva k půdě. To bylo původně spojováno s panovníkem, jenž byl podle středověkého nazírání vlastníkem celého patrimonium – území, na kterém vládl. Mladší *teorie násilí* vysvětluje stát jako výsledek uplatnění síly, kdy silnější si podmaňuje slabšího (silnější kmen si zotročí kmen slabší).

Jednou z neznámějších teorií vzniku a podstaty státu je zejména v době renesance rozšířená *teorie smluvní*. Stát je podle ní výsledkem smlouvy mezi lidmi, institucí přetvářející neorganizovanou masu (*multitudo*) v jednotný lid (*populus*). Pomocí společenské smlouvy přý lidé přešli od přirozeného stavu, v němž žili izolovaně, ke stavu občanskému, ke společnosti a státu. Vzdali se dobrovolně svých přirozených práv a svobod a přenesli je na představitele státní suverenity. Takto dobrovolně založený stát měl zajistit svým členům bezpečnost a jistotu vlastnictví.

Jednotliví zastánci smluvní teorie vyvozovali z její interpretace různé závěry. Zatímco Thomas Hobbes pokládal za její smysl zajištění neomezeného postavení panovníka, John Locke hovořil o konstituční monarchii. Hobbes tvrdil, že v přirozeném stavu je *člověk člověku vlkem*, a aby tomu tak nebylo i nadále, je třeba vytvořit stát absolutistického typu. Locke naproti tomu pokládal za ideální stav přirozený, kde platí rovnost. Stát podle něho vzniká v důsledku vůle lidí zabezpečit ještě lepší fungování tohoto stavu společnosti. Jean-Jacques Rousseau odvodil ze smluvní teorie zásadu lidové svrchovanosti, která byla společně s vírou v rozum (*ratio*) charakteristická pro osvěcenský myšlení.

Nelze opomenout Hegelovy představy o státu. Podle Hegela je stát uskutečněním mravní ideje a je založen na *univerzálním altruismu*. V dialektické struktuře Hegelova myšlení to znamená, že stát je syntézou ustavujících prvků rodiny a občanské společnosti. Na jedné straně je stát analogický s rodinou v tom, že od občana očekává jednání nikoli podle vlastního sobeckého zájmu, ale způsobem, který přináší dobro ostatním (placení daní, služba v armádě apod.). Toto jednání je ospravedlnitelné pouze na základě solidarity s ostatními občany. Na druhé straně do své struktury integruje obecný prvek občanské společnosti, jímž je občanské vědomí, založené na obecných měřítcích – občan je chápán jako „obecná osoba“, v níž jsou

²⁾ všichni identičtí bez ohledu na svou národnost.²⁾

Immanuel Kant považoval stát za výsledek společenské smlouvy, přičemž jeho hlavním úkolem mělo být zabezpečení míru. Max Weber pak pokládal stát za organizaci, která monopolizuje legitimní

³⁾ násilí, což je v podstatě právo nad určitým územím.³⁾

K novějším teoriím o vzniku státu patří mimo jiné *teorie právního pozitivismu*. Podle jejích představitelů (např. J. Jellinek) byl stát *svazová jednotou usedlých lidí opatřená původní mocí státní*.⁴⁾ Modifikací teorie právního pozitivismu je *teorie normativní* (např. J. Kelsen), podle níž se stát ztotožňuje s právním řádem a na vrcholu státu i právního řádu stojí základní norma, kterou je ústava. Stát je zde právním ztělesněním mravnosti, je rozumný sám o sobě, a proto je povinností každého občana být jeho konformním členem.

Významné místo v teoriích o vzniku státu zaujímají *psychologické teorie*, které hledají jeho podstatu v psychických prožitcích člověka. Moc panovníka údajně vzniká ze zvláštní magické moci, kterou prvotní člověk přikládal kmenovým vůdcům; v jiných variantách se vznik státu vysvětluje z vnitřní, vrozené potřeby lidí podrobit se a poslouchat.

Zajímavé jsou *teorie organické* (A. Comte, H. Spencer aj.), které sahají svým původem až do antické filosofie. Jejich podstatou je zkoumání státu jako biologického organismu. Stát se podle nich podobá biologické jednotce, která roste sama a během růstu se stává spleti-
tější – větší složitost zvyšuje vzájemnou závislost jednotlivých částí na sobě.

Z organických teorií vychází *teorie solidarismu*, podle níž je stát důsledkem vyššího stupně organizace práce a společnosti. Ve složitém mechanismu musí existovat státní moc, aby „objevovala“ solidární normy, které se ve společnosti rodí živelně. Stát je silou (L. Duguit) charakterizující každou lidskou společnost, v níž existuje politická diferenciací mezi vládnoucími a ovládanými, lapidárně vyjádřeno – politická moc.

K dalším teoriím se řadí *teorie funkcionalistické* (T. Parsons), které vysvětlují stát jako sílu soustředěnou na dosažení určitých kolektivních cílů, tj. na vytvoření nebo udržení příslušných stavů interakce mezi systémem a jeho vnějším prostředím. Rozhodujícím cílem je ochrana bezpečnosti obyvatel státu. Proto se přý ve společnosti projevuje obecná tendence vytvořit a uplatnit efektivní monopol vnitřní organizace násilí, a to prostřednictvím policie a vojenských organizací.

Institucionalistické koncepce státu (G. Burdeau) vysvětlují stát jako institucionalizovanou moc. V širším smyslu je stát instituce, v níž

se ztělesňuje moc. Moc přechází od vládnoucích na instituci, která se jediná stává jejím disponentem.

Antropologické teorie (A. Gehlen) pokládají stát za jednu z fundamentálních struktur, společně s rodinou, jazykem a právem. Smysl státu spočívá v podpoře historicky vzniklých vztahů mezi lidmi na daném území. Pro člověka je stát opěrným bodem v sociálním světě, přičemž destrukce této instituce znamená nestabilitu, degeneraci a chaos.

Vznik státu vysvětlují také *třídní teorie* (K. Marx a B. Engels). Podle nich je státní společnost rozdělena na nepřátelské třídy, přičemž vzniká zvláštní donucovací aparát, který je v rukou třídy ekonomicky silnější. Ta pak uskutečňuje svoji moc a potlačuje třídní odporce.

Řada dalších teorií vysvětluje spíše fungování a smysl státu – jde především o *teorie sociálního státu*, zdůrazňující sociální otázku, a *teorie právního státu*, založené na vládě práva a na dodržování a garantování lidských práv.

Vratíme se však na začátek. Kolo osudu se točí neúprosně a ani na chvíli se nezastaví. Prodlévání na vrcholu se zdá být okamžikem...

Kolo štěstěny.

HLAVA PRVNÍ

STÁT DO ROKU

1848

Doba mezi legendami a historií

I.

PRVNÍ ZPRÁVY O SLOVANECH

I/1

Pro hlubší pochopení dějinných podmínek utváření české státnosti je nutné vyjít z dosud dosažených historických, archeologických, lingvistických a jiných vědeckých poznatků o Slovanech jako jazykovém a kulturním celku, jehož migrační nástup do střední Evropy probíhal již v pátém a šestém století našeho letopočtu.¹⁾ O jejich dřívějším životě v širokém území za Vislou nám antičtí dějepisci zanechali jen velmi skromné zprávy, z nichž se zachovalo v podstatě pouze označení Venedi (*Wenden*), které v určitých oblastech Německa přetrvávalo po celý středověk.

K etnografickému vydělení Slovanů ze staroevropského jazykového základu došlo už v pátém století, kdy jejich původní kmenové svazy byly rozrušeny hegemonií Gótů. Týkalo se to zejména baltsko-slovanského obyvatelstva v dnešním Bělorusku, kmenů z oblasti mezi Vislou a horním Dněprem a kmenových skupin na černomořském pobřeží. Od pátého století postupovaly některé slovanské kmeny i na západ do krajin uvolněných Germány. Jiné směřovaly do dolního Podunají a staré Dacie a již v roce 563 dosáhly jaderského pobřeží.²⁾

První písemně doloženou zprávu o Slovanech podal byzantský historik Prokopios (cca 500 – cca 565), který se účastnil válečných výprav vévody Belizara, v řecky psané práci *Historia arcana*. Charakterizoval v ní společenskou organizaci i způsob života Slovanů a Antů.³⁾ Ve třetí knize, kapitole čtvrté, Prokopios napsal: *Tito národové, Slované a Antové, nejsou jedním mužem ovládnáni, nýbrž odedávna*

Roku 866, kdy skončila původně stanovená lhůta pro činnost byzantské misie na Moravě, se začaly zhoršovat rozpory mezi římskou kurií a byzantským patriarchátem. To se projevilo i rozkolísáním postojů papežského stolce k dalšímu pokračování misijního působení Metoděje a jeho žáků.

V době mezi lety 867–869 odešli Konstantin a Metoděj přes Mosaburg a Benátky do Říma k papeži Hadriánovi II. Po delších jednáních dala římská kurie souhlas, aby se v oblasti Velké Moravy a přilehlých slovanských knížectví nadále užívala při bohoslužbách staroslověnština. Během římského pobytu Konstantin onemocněl a v jednom z tamějších klášterů, kde přijal mnišské jméno Cyril, v únoru 869 zemřel.

Metoděj se po smrti bratra vrátil na Moravu v hodnosti papežského legáta. Po druhé návštěvě Říma dosáhl hodnosti arcibiskupa panonské arcidiecéze. Za bojů mezi Franky a Moravany se však dostal do zajetí nepřátel – bavorských biskupů. Ti pokládali Panonii za svou provincii a tvrdě odsuzovali jak Metodějovy jazykové „novoty“, tak jeho používání řecké liturgie. Byl to papež Jan VIII., který Metoděje v roce 873 osvobodil z rukou biskupů, ale zároveň zakázal sloužit mše ve slovanském jazyce. Od té doby spravoval Metoděj moravskou církev.

Metoděj musel nadále čelit tlakům franské říše a zejména nitranského německého biskupa Wichinga, který popíral platnost buly *Industria Tuae* vydané Svatoplukovi papežem Janem VIII. a potvrzující pravověrnost Metoděje i právo konat bohoslužby ve staroslověnštině. V roce 885 těžce nemocný Metoděj zemřel, avšak krátce před smrtí jmenoval svým nástupcem biskupa Gorazda.

II/2

KE KOŘENŮM ČESKÉ STÁTNOSTI

Vědomí o existujícím státu, jeho povaze a funkcích, včetně představ o státu, jaký by měl být, lze vymezit jako státnost. Prazáklad, z něhož se od 6.–9. století vyvíjely kořeny české státnosti, vysvětlil názorně František Palacký: *Hned první spisovatel řecký, který poznamenal něco r. 552 o národní povaze Slovanů, Prokop Cesarienský, praví o nich, že nemají společného panovníka, nýbrž od starodávna po demokraticku živi jsou. Totéž potvrzuje po něm císař Mauricius (r. 582–602), pravě, že o svobodu*

svou velice dbají, aniž míti chtějí nad sebou panovníka; k cizincům pak nad míru vřidni jsouce, zajaté ve válce že neodsuzují k věčné porobě, jako jiní národové, ale že jim ukládají lhůtu, po kteréžto mohou dle libosti buď koupiti sobě povolení k návratu do vlasti, aneb zůstati u nich navždy co svobodní přátelé... Konečně i nejdůkladnější mezi Byzantinci znatel Slovanův, císař Konstantin Porfyrogenneta (r. 946–959) svědčí, že národové slovanští nemají pánův jiných kromě starých županův. A s těmito Byzantincův svědectvími souhlasí dokonale také staří spisovatelé němečtí, kteří znali Slovanův ještě za pohanské jejich doby. Widukind praví, že oni raději podnikali všechny spůsoby bídy, nežli ztrátu svobody, a že jako Němcům jen o rozšíření jejich panství, tak Slovanům jen o zachování svobody píce byla. Dětmar Meziborský († 1018) svědčí o Luticech, že nemají nad sebou pána (ačkoli o kněžích neboli knížatech Lutických často řeč bývá), ale že u nich všechny důležitosti národní rozhodují se na obecných sněmích svorností hlasův.²⁶⁾

Tento poměrně idylický stav se však rychle měnil, objevila se závist a nepřátelství mezi jednotlivci i skupinami. Rostly kořistnické zájmy, a to i z ciziny. Začalo docházet k diferenciaci společnosti a snaze jedněch podmanit si druhé, což diferenciaci ještě podporovalo.

Původními prameny veškeré veřejné moci byly u Čechů náboženství a otcovská moc. První místo ve společnosti zaujímali žrecové (kněží), dále se utvářela skupina vladyků. Zpočátku byl každý „kněz“ zároveň „starostou“ svého rodu, postupně se však vazba obou těchto představitelů uvolňovala. Výsledkem sněmování kněží a starostů byla obecně závazná ustanovení. Všichni starostové rodu byli majiteli svobodných pozemkových statků a dědin. Představitelé rodů, kteří vládli velkému počtu statků a vsí a současně zastávali náboženský úřad, byli nazýváni lechy. Z nich se posléze vytvářela šlechta.

Problém byl v tom, že proces vzniku správního uspořádání života uvnitř jednotlivých rodů a uskupení probíhal v rámci všech kmenů sídlících na území Čech. Jejich knížata v úsilí získat na úkor ostatních co největší zdroje bohatství a moci se navzájem spojovala, rozdělovala, napadala, vyvražďovala, jak to bylo tehdy obvyklé nejen u Slovanů.

K roku 845 existuje zpráva o křtu čtrnácti českých knížat a jejich družiníků v Řezně na dvoře Ludvíka Němce. Neznáme ovšem jmé-

na a nevíme, zda šlo o knížata z celých Čech (*Bohemiae*) nebo pouze o knížata z kmene Čechů ze středočeské kotliny. Je možné docela dobře předpokládat, že historicky existující vládcí jako Vratislav, svatý Václav či Boleslav byli zpočátku jen knížaty kmene žijícího ve středočeské oblasti kolem Levého Hradce u Prahy (a po svatbě Ludmily s Bořivojem v Pšovsku, tj. v oblasti Mělnicka a Kokořínska). Obdobně je možné předpokládat, že ostatní rozdrobená území celé *Bohemiae* se svými místními knížaty dobrovolně či z donucení uznávala ústřední moc pražských knížat a že ve vztahu k okolním zemím s nimi spolupracovala v době ohrožení nebo společných výbojů.

Historické prameny odhalují, že ambice na mocenské ovládnutí celého českého území na úkor Přemyslovců si činila i jiná mocná knížata, zejména Slavníkovci, vládoucí v oblasti Poděbradska, Kolínska, Kutnohorska, Čáslavska a v řadě dalších teritorií. Významným odpůrcem Přemyslovců také byl rod Vršovců, údajně třetí nejvlivnější rod v Čechách. Bylo stále více zřejmé, že v procesu vytváření základů české státnosti bude nutno rozhodně řešit politické animozity mezi jednotlivými kmeny. Ke střetům o prvenství v politickém rozhodování docházelo i uvnitř kmenových knížectví.

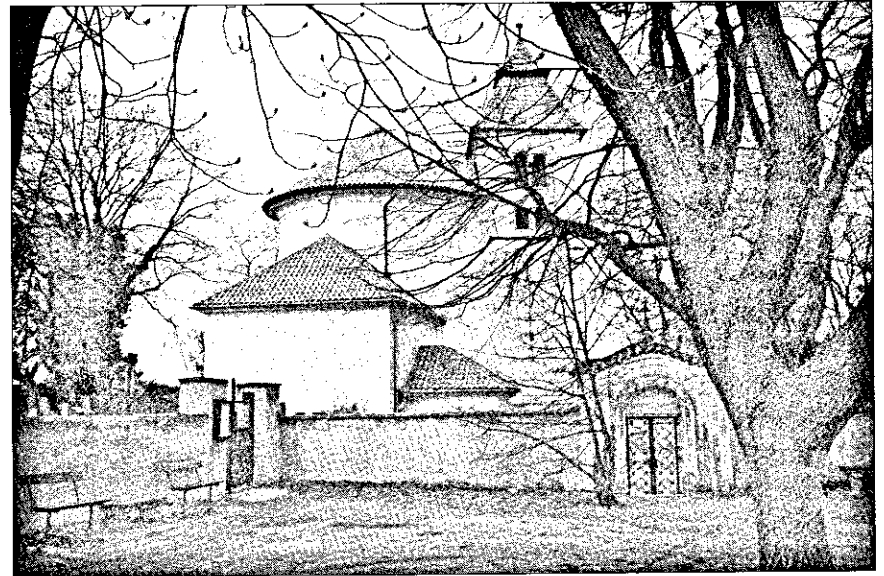
II/3

BUDOVÁNÍ MOCI PŘEMYSLOVCŮ

Prvním historicky doloženým přemyslovským knížetem byl Bořivoj, jenž přijal na Moravě křest z rukou Metodějových. Po návratu do Čech dal postavit na Levém Hradci, opevněném sídle Přemyslovců, nejstarší kostel na českém území, který svěřil do správy moravskému knězi Kaichovi.

Bořivojovo jednání, ovlivněné mocenským a duchovním působením Velké Moravy, vyvolalo v Čechách vzpouru vedenou jakýmsi Stojmírem. Bořivoj byl nucen odejít do moravského exilu. Když se po kratší době s družinou vrátil, vypořádal se s nepřáteli a nadále uplatňoval původní směr své vnitřní i zahraniční politiky. Na Pražském hradě, který byl nedávno založen a stal se ústředním přemyslovským sídlem, nechal vybudovat kostel.

Pozdější latinské prameny patrně úmyslně zamlčovaly „slovanské křesťanství“ knížete Bořivoje a označovaly za prvního křesťanského

Kostel sv. Petra a Pavla na Budči.

Přemyslovce Spytihněva I. O jeho osudu se zmiňují svatováclavské legendy, které mu připisují založení kostelů na Pražském hradě a na Budči.

Politické úsilí českých Přemyslovců a zeslabení svazků s Velkou Moravou vedlo k tomu, že poselstvo českých kmenů pod vedením knížete Spytihněva se v roce 895 dostavilo na říšský sněm v Řezně, kde po slibu věrnosti franskému panovníkovi dostalo příslib pomoci v případě ohrožení. Na tomto základě požádali na podzim roku 897 čeští vévodové o pomoc v boji s Moravany, kteří se zřejmě pokoušeli obnovit svou dřívější nadvládu nad českými kmeny.

Po Spytihněvově smrti asi v roce 916 nastoupil na kněžský stolec jeho bratr Vratislav. Oba byli považováni za nejpřednější mezi náčelníky slovanských kmenů a hlavní činitele v procesu postupného vytváření svébytné české státnosti. Za jejich vlády dále narůstaly názorové spory vyvolané šířením křesťanství ze dvou protichůdných směrů – jednak z Říma uplatňováním latinské liturgie prostřednictvím většinou německy mluvících kněží z bavorských a franských biskupství, jednak z Byzance činností velkomoravských věrozvěstů

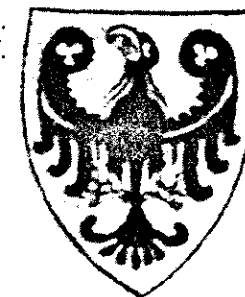
s císařskými pečeti, protože jsou kancléři, každý na svém místě. Potom přijel před stůl vévoda saský, arcimarsálek, na velikém koni a nesl ve stříbrné nádobě oves pro císařovy koně, a usadil jednotlivá knížata u stolu, každého na místo pro něho připravené. Po něm přijel na koni arcikomorník, markrabí braniborský, nesl zlatou mísu a krásné ručníky, a podal císaři sedícímu na trůně vodu. Po něm přišel falckrabí, nesa na zlatých mísách jídlo. Napřed je ochutnal a postavil před císaře. Potom též přišel Václav, vévoda lucemburský a brabantský, bratr pana císaře, představující osobu českého krále, který je arcicísař, nesa ve zlatých číších víno, ochutnal je a podal císaři k pití. Nakonec přišla knížata, markrabí mišenský, arcilovčí, a hrabě ze Schwarzbürgu, podlovčí, s mnoha loveckými psy a trubkami, a působíce velký hluk přinášeli s veškerou hbitostí k panovníkovu stolu jelena a kance.⁶¹⁾ Českého krále tedy zastoupil na říšském sněmu některý z blízkých příbuzných. V tomto případě to byl Karlův bratr, lucemburský vévoda Václav, výtečný básník.

Sídlo českých panovníků a státní znak

Pražský hrad byl založen po roce 880 a stal se sídlem nejdříve českých knížat a pak králů. Sem přenesla česká knížata své původní sídlo na Levém Hradci. Důležitou roli jako dočasné sídlo českých panovníků hrál i Vyšehrad. Váže se k němu řada pověstí z počátků českých dějin. Údajně jej založil bájný Krok: *Krok svolal lechy... a oznámil jim jedno z toho, co té noci mu z temné budoucnosti prosvítlo v myslí a vědomí vnuknutím bohů, rka: „Tuto již nebude děle mého bytu, neboť neobstojí Budeč a dlouho nepotrvá. Jiné sídlo musíme hledati.“ Krok pak vybral posly a řekl jim: „Zítra před slunce východem odtud vykročte a vydejte se mezi poledne a východ, až přijдете k Vltavě řece, tam hledejte, až vás bohové na příhodné místo uvedou.“ I stalo se tak a vystavěli na tom místě hrad, který,*⁶²⁾ protože byl na skále ve výšinách, dostal jméno *Vyšehrad.*⁶²⁾ Pravda je ovšem taková, že vznikl jako knížecí hradiště v druhé polovině 10. století. Na konci 11. století zde sídlil první český král Vratislav II. Založil tu i kostel svatého Petra a Pavla, při kterém se vytvořila vyšehradská kapitula.

V kontextu dějin českého státu nelze opomenout ani problematiku státního znaku. Původně se jako státní i osobní znak panovníka používala svatováclavská plamenná orlice. Brzy se však státním zna-

Plamenná orlice.
Znak ze 14. století.

kem stal český lev s korunkou, jež získal Vladislav II. od římského císaře Fridricha Barbarossy za pomoc v bojích u Milána. Roku 1204 došlo k polepšení znaku a lev obdržel ještě jeden ocas. Byl to Ota IV., který „polepšil“ Přemyslu Otakarovi I. český znak za pomoc císaři v bitvě se Sasy.

Orlici Přemyslovci nadále užívali, ta se ovšem stále více stávala znakem zemským a lev znakem dynastickým, který vyjadřoval příslušnost panovníka k rodu Přemyslovců. Jako státní symboly se používaly i praporce se znaky jednotlivých zemí, které byly nošeny při slavnostních příležitostech.

DIPLOMACIE DOBY PŘEDHUSITSKÉ

II/6

Diplomacie v předhusitské době se projevovala zejména v bilaterálních smlouvách mezi českými panovníky a vládci jiných zemí.⁶³⁾ Častým obsahem smluvních ujednání byly přísliby pomoci v případě napadení, otázky vymezení hranic mezi státy, dojednání sňatku či dědická ustanovení.

Připravovaného sňatku anglického krále Richarda II. se sestrou Václava IV. Annou se týkal i Richardův návrh na sblížení s Václavem IV. Tento dokument, který byl výsledkem jednání českého poselstva vedeného těšínským vévodou Přemyslem s anglickým králem, směřoval v souvislosti s nadcházejícím příbuzenským poměrem obou panovníků také k prohloubení přátelství mezi Richardem a Václavem.

V Richardově návrhu se pravilo: *Richard, z boží milosti král anglický a francouzský a pán Irska, všem, k nimž se tento list dostane, vzkazuje pozdrav. Mezi slavnostními starostmi o stát a hojnými plody královské péče za*